

ERUDITIO
MORES
FUTURUM

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
Fakulta humanitných vied

Lexikológiai vizsgálatok palóc nyelvjárásokban

Kovács Csíkány Andrea

 BELIANUM

Univerzita Mateja Bela v Bankej Bystrici
Fakulta humanitných vied
Bél Mátyás Egyetem, Besztercebánya

KOVÁCS CSÍKÁNY ANDREA
Lexikológiai vizsgálatok palóc nyelvjárásokban

 ELIANUM

2013

Lexikológiai vizsgálatok palóc nyelvjárásokban

© Autor: PhDr. Andrea Kovács Csikány, PhD.

Recenzenti: Prof. PhDr. Gyula H. Varga, CSc.

Mgr. Ladislav Angyal, PhD.

Jazyková korektúra: prof. PhDr. Árpád Zimányi, CSc.

Vydavateľ: BELIANUM. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela

v Banskej Bytrici – Belianum

Fakulta humanitných vied

2013

ISBN 978-80-557-0635-1

Tartalomjegyzék

Bevezetés	5
1. A kutatás feladatai	6
1.1. A munkám céljai és a hipotézisek	6
1.2. A gyűjtés főbb mozzanatai	7
1.3. Az adatok feldolgozása	8
2. A palócok és a palóc nyelvjárás sajátosságainak átlános leírása	9
2.1. A palóc népről	9
2.2. A palóc nyelvjárásról	9
2.3. Kutatási eredmények	10
3. A kutatópontok bemutatása	14
3.1. A kutatópontok és szociológiai jellemzői	14
3.2. Gyűjtők a kutatópontokon	14
3.3. Adatközlők a kutatópontokon	14
3.4. A hat kutatópont bemutatása	15
3.4.1. Csáb	15
3.4.2. Bolyk	16
3.4.3. Magyarhegyemeg	17
3.4.4. Zsip	18
3.4.5. Gice	18
3.4.6. Ludányhalászi	19
4. Az atlaszok vonzásában	21
4.1. A magyar nyelvjárások atlasza	21
4.2. Az új magyar nemzeti nyelvatlasz	22
5. Változásvizsgálat	23
Változásvizsgálat – kiválasztott nyelvjárási jelenségek diakrón megközelítése	
5.1. Tájszavak.....	23
5.2. Lexéma, lexémaváltozatok szintjén történő változások	41
5.3. A szavak és szóalakok társadalmi érvénye.....	47

5.3.1. Az MNyA általános használatú lexémái.....	48
5.3.2. Az MNyA archaikus jelzésű lexémái	88
5.3.3. Az MNyA ritka jelzésű lexémái	91
5.3.4. Az MNyA neológ jelzésű lexémái	106
5.3.5. Lexémák, melyekre hatással lehet a szlovák nyelv.....	118
5.4. Jelentésbeli változások	122
5.5. A megnevezési rendszer tagoltsága	125
6. Összegzés	136
7. A felhasznált és a hivatkozott irodalom jegyzéke	141

Adattár	165
1. Adatközlők jegyzéke 2003–2006	165
2. Ábécés szólista	171
3. Az MNyA és a megismételt gyűjtések kiválasztott adatainak bemutatása	178
4. Fényképek a gyűjtésről	223
Támogatók	238

Köszönetnyilvánítás:

Ezúton mondok köszönetet adatközlőimnek, továbbá az anyaggyűjtésben segítőimnek, valamint dr. Kiss Jenőnek mindazért a szakmai és emberi segítségért, amellyel a munkám megírásához hozzásegítettek. Valamint hálás köszönet Ludányhalászi és Magyarhegymeg polgármesteri hivataloknak, akik a monográfia kiadását anyagi támogatásban részesítették.

Bevezetés

Monográfiámban a szlovákiai középpalóc nyelvjárásokat vizsgálom azzal a céllal, hogy róluk állapot- és változáisleírást adjak. A címben megjelölt téma elsősorban azért szívügyem, mert magam is szlovákiai magyar palóc vagyok. Kutatási szándékomban erősített az az öröndetes tény is, hogy az utóbbi években föllandult a szlovákiai magyar nyelvjárások kutatása, elsősorban Sándor Annának, a Nyitrai Konstantín Egyetem Hungarisztika Tanszéke vezetőjének, alkotó és szervező munkájának és a köréje csoportosuló fiatal dialektológusoknak, Menyhárt Józsefnek és Presinszky Károlynak, valamint a nyitrai vendégtanári éveit alapján Medvesalján kutatásokat végzett Cs. Nagy Lajosnak köszönhetően¹.

Vizsgálatommal a magyar dialektológia azon ágához kapcsolódtam, amely az Új magyar nyelvjárási atlasz munkálatainak köszönhetően az egész magyar nyelvterületre kiterjed. Ennek keretében a vizsgálati területemre eső újatlaszos kutatópontokon (Bolyk MNyA Cs/17, Csáb MNyA Cs/16, Gice MNyA Cs/20, Magyarhegymeg MNyA Cs/18, Zsip MNyA Cs/19, és a magyarországi Ludányhalászi H4) én végeztem el az újatlaszos kérdőívvel is a gyűjtéseket. A hangrögzítés anyaga az MTA-ELTE Geolingvisztikai Kutatócsoport archívumában van.

Monográfiám témája a középső palóc nyelvjárás lexikológiai tanulmányozása. Az itt élők palócosan beszélnek, de nyelvjárásukat a szlovák államnyelv és magyar köznyelv is

¹ Természetesen Arany A. László, Sima Ferenc szervezésében, valamint a Csemadok Anyanyelvi Bizottságának programjával több gyűjtés is megvalósult, melyeknek kézirat- és hanganyagát a Biblioteca Hungarica őrzi

alakítja. A leletmentés szándéka is vezetett, mert a kutatópontok nyelve változik és öregszik, fogy a magyar lakosság.

2012-ben jelent meg Egerben, Líceum Kiadónál az első monográfiám, Csikány Andrea: *A palóc nyelvjárás hat kutatópontjának lexikológiai vizsgálata különös tekintettel a hangtani és alaktani jelenségekre* címen, a Pandora Könyvek 30. köteteként. Ez a kötet, ahogy az alcím is mutatja a hangtani és alaktani jelenségeket elemzi és mutatja be, valamint aprólékosan leírja a változásokat és mindent, amit a gyűjtésről tudni kell. Ezt a kötetet mintegy folytatásként szánom az előzőhöz, hogy komplex legyen a falvak szóincsananyagának bemutatása.

1. A kutatás feladatai

1.1. A munkám céljai és a hipotézisek

Az adatgyűjtés során kettős feladatot kellett elvégezni. Egyrészt a szinkrón gyűjtést kellett folytatni a terepen, a kijelölt kutatópontokon, hangrögzítő készülékek segítségével a helyszínen rögzítve az adatközlők válaszait. Az így gyűjtött korpusz megfelel az egyidejűség szigorú követelményeinek, hiszen az első és utolsó gyűjtés között mindössze 3 év telt el, 2003 januárjától 2006 májusáig. Ez a kutatás az állapotleírás része. Másrészt el kellett végezni a nagyatlazos adatok (gyűjtési idő: 1953–1958) és a fél évszázaddal későbbi új adatok összevetését, kontrasztív vizsgálatát. Természetes, hogy az anyaggyűjtés, amely igencsak idő- és energiaigényes volt, a vizsgálat fontos része. Kézenfekvő feltételezés, hogy az elmúlt mintegy fél évszázadban voltak változások a nyelvjárások azon részlegeiben is, amelyek a nagyatlazon alapuló követéses vizsgálattal elérhetők, ill. megállapíthatók.

A monográfia célja az állapot- és változásleírás, összevetni a Magyar Nyelvjárások Atlasza korábbi gyűjtéseinek adatait saját gyűjtésű korpuszommal. Állapotleírás, amelynek alapjául a 2003–2006 közötti években kérdőívek segítségével a helyszínen rögzített nyelvjárási adatok szolgálnak. S változásvizsgálat is, *A magyar nyelvjárások atlasza* és újabb gyűjtéseim adatainak az egybevető elemzése. Vizsgálatom a magyar dialektológia ma különösen időszerű azon vonulatába tartozik, amelynek célja a követéses kutatások elvégzése azzal a szándékkal, hogy egyrészt friss anyag gyűjtésével a jelenlegi nyelvjárási állapotról, a korábbi adatokkal, mindenekelőtt pedig a nagyatlaz adataival való egybevetéssel pedig a nyelvjárások körében zajló változásokról adhassunk megbízható leírást.

1.2. A gyűjtés főbb mozzanatai

A dolgozat elkészítéséhez a tudományos kutatások alapelveit követve többféle gyűjtési módot és sok forrást használtam fel. A kutatóterület történeti, földrajzi, néprajzi névtani vonatkozásait is összegyűjtöttem, de ezeknek egy része helyszíne miatt nem vagy csak csekély részük kerülhetett ebbe a könyvbe.

A gyűjtési munkák 2003 februárjában kezdődtek, amikor több közép-palóc községet meglátogattam, hogy felmérjem, mely falvakban lehetne gyűjteni. Rokonoktól, ismerősöktől, polgármesterektől, papoktól kérdezősködtem a faluban élőről, életükről. Így alakítottam ki a kutatópont-hálózatot. A korábbi közép-palóc kutatópontokat listára vettem: Bolyk, Magyarhegyemeg, Zsip és a nyugati-palóc határról Csáb, és a keleti-palóc határról: Gice, valamint egy magyarországi kontrollcsoportot: Ludányhalászit. A próbagyűjtés 2003-ban Bolykon történt, ahol a gyűjtési tapasztalatok és eredmények bebizonyították, hogy hasonlóképpen kell eljárni, ami a gyűjtési módszereket illeti, mint ahogy Kálmán Béla és Imre Samu is tették az 50-es évek gyűjtéseinél, s amit rögzítettek is írásaikban.

Az újabb kutatópontokat a közép-palóc területen aszerint igyekeztem kijelölni, hogy kb. egyforma távolságban legyenek egymástól, a lakosság, a kor, az iskolázottság, a nem szerinti megoszlása körülbelül megfeleljen a már korábbi kutatópontokénak. Igyekeztem magyarnak, vagy még magyarnak mondott falvakat keresni ezen a vidéken. Ez azonban nem volt mindig olyan egyszerű. A felvidéki falvak elszlovákosodnak, magyar emberek két- és kettősnyelvűsödnek. Így az új kutatópontok a három város: Losonc, Füle, Rimaszombat, s a hét új falu: Bussa, Vilke, Ragyolc, Síd, Medveshidegkút, Gesztete, Várgede lettek. Így a kutatópontok száma 16. Ezen kutatópontok eredményeinek leírásával egy későbbi munkában foglalkozom. (Medveshidegkúton Cs. Nagy Lajos már gyűjtött (1993–1994). 2011-ben jelent meg Cs. Nagy Lajos Medvesalja magyar nyelvjárás atlasza.).

Az anyaggyűjtés során az MNyA összes kérdését kikérdeztem mind a 16 kutatóponton, tehát 1162 kérdést, pontosan abban a formában, ahogy a nagyatlaszban is olvashatók, valamint 20, A-val jelzett kérdést a *Palóc kutatás* kérdőíveiből (Balogh Lajos – Pelle Béláné 1972. *Palóc kutatás. Kérdőív a palóc nyelvjárás sajtóságok felkutatásához*. In: *Módszertani Közlemények*, XII., Eger.). A kérdőívek mellett a Nyelvtudományi Intézetben őrzött Kérdőfüzeteket is felhasználtam, s a Balogh Lajos tanár úrtól kapott eredeti MNyA-s képeket/rajzokat. A kérdőíves gyűjtések mellett szövegfelvételek is készültek, melyek tartalmazzák a palóc hagyományokat.

A gyűjtés 2003–2006-ban történt szakképzett gyűjtőtársak segítségével. Az adatközlők kiválasztása nem volt könnyű, de annál fontosabb feladat. A szociolingvisztikai

koordinátáknak megfelelően választottam ki az adatközlőket, hogy nemben, korban, végzettségben tükrözzék a falu nyelvhasználatát (vö. Balogh Lajos 1990. A táji nyelvváltozatok kutatása. In: *Élőnyelvi tanulmányok*. Balogh Lajos – Kontra Miklós (szerk.), 1988. október 5-6. előadásorozat MTA Nyelvtudományi Intézete, Budapest, MTA, 84–88.). Így egy falura ideális esetben jutott 36 adatközlő. Ám nem minden faluban van felsőfokú végzettséggel rendelkező lakos, így az adatközlők száma 540.

Az anyaggyűjtés célzott mintavétellel történt, kerek kérdező mondatok segítségével. A kerek kérdező mondat a lexikai típusú szavak nyelvjárási megfelelőinek összegyűjtésére alkalmas. Mondatkiegészítés is megjelent, amikor meghatározott grammatikai formában vártuk a választ, valamint mint az MNyA esetében, amikor számneveket, névmásokat, névutókat kerestünk. Kérdezés történt rámutatással is, amikor a keresett tárgy ott volt a közelünkben. Képek és rajzok is segítették a gyűjtést, amikor helyi tárgyak megnevezését kerestük.

Nyelvjárásgyűjtésünk során apostoli, buzdító munkát kellett végeznünk, amikor az adatközlőket arról kellett meggyőznünk, hogy „a nyelvjárás, amit használnak, nem csúnya”.

1.3. Az adatok feldolgozása

2007-től 2009-ig megtörtént az adatok feldolgozása és digitalizálása. Minden kérdőívet feldolgoztam, egy-egy lexéma szóvariánsait külön kutatópontokra lebontva, pontosan jelölve az adatközlőket összes adatomat egy dokumentumba dolgoztam be. 2009 augusztusától 2010 márciusáig történt az adatok rendszerezése, mely bizony idő- és energiaigényes, óriási munka volt!

Korpuszom közel 600 000 adatot tartalmaz. Ezt a nagy mennyiséget ebben a formában nem lehet bemutatni sem vizsgálni. Ezért csak a 6 MNyA-s kutatópontok vizsgálata kerül előtérbe, le kellett tehát mondanom arról, hogy a nagyatlasz követéses módon gyűjtött valamennyi adatot bevonjam a vizsgálatba. Meg kellett hozni ezt a nehéz döntést, hogy alaposabb elemzéseket lehessen végezni szinkrón (egy bizonyos időben érvényben levő nyelvi rendszer vizsgálata) és diakrón (az elmúlt időszakhoz képest megjelent változás vizsgálata) szempontból is.

2. A palócok és a palóc nyelvjárás sajátosságainak átlános leírása

2.1. A palóc népről

Liszka József *A szlovákiai magyarok néprajza* (2002) című munkájában részletes leírást ad a palócok kultúrájáról. Ma már a világ globalizálódik, ezért bizonyos jelenségek, ételek, italok, szokások, ruhadarabok általánosulni látszanak. A folklór az, amely a „nép tudását” jelenti (Liszka 2002: 22). A palóc szó eredetéről a mai napig viták folynak, de lengyel és orosz források szerint valamelyik keleti népet jelöltek a *polovec* szóval, s ez ragadt rá a mai népcsoportra. A népcsoportról, nyelvhasználatáról többen is írtak (vö. Csáky 1984: 460, Csáky 1988: 27–31, Csáky 1990: 189, Csáky 1992: 18, Csáky 2001: 11, Liszka 2002: 295, Szeder 2005: 48, Borovszky 1988: 1–8, Bíró 2000: 56–71, Cs.Nagy 2002: 352, Cs.Nagy 2003: 12, Méry 2002: 176).(vö. Csikány 2012: 27)

Ahhoz, hogy egy nép életét, gondolkodását megértsük, érdemes megérteni a hiedelemvilágát is. Az egyik legkonzervatívabb terület a palóc, amely a hiedelmeket őrzi (Manga 1968: 149). Manga János szerint Mikszáth Kálmán alapozta meg a palócok hírét *A jó palócok* (1881) című kötetével (Manga 1979: 20). A palóc ember babonás, olvashatjuk Mikszáth Kálmánnál is pl. a *Galandáné asszonyomban*, hisz az ördögben, a rémlátomásokban. Ma is hisznek az ott lakók a hiedelmekben, de vallásosak is (Csáky 1990a: 322–324). (vö.Csikány 2012: 27)

2.2. A palóc nyelvjárásról

A nyelvjárasi jellegzetességeket többen leírták (vö. Imre 1971a: 60, Imre 1971: 353, Bárczi 1980: 310, Kálmán 1951: 26-27, Kálmán 1994: 7, Balogh 1989: 341, Kiss 1981: 23, Kiss 2000: 7, Kiss 2003: 271, Kiss 2001: 282, Király 1997: 521). Juhász Dezső a magyar nyelvterületet 10 nyelvjárasi régióra osztotta, ebből 3 nyúlik át Szlovákiába (Juhász 2001b: 262–316). Tehát: dunántúli (csallóközi beszélik), palóc (Szlovákia déli része a Vág folyótól a Hernádig), és az északkeleti (Szlovákia legkeletibb része) (Jakab 1998b: 11–12), amelyek még helyi nyelvjárásokra oszlanak (pl. keleti-közép-nyugati palóc nyelvjárás). A szlovákiai nyelvjárások peremnyelvjárások, így jelezhető a nyelvi konzervativizmus és a kontaktushatások megléte (Presinszky 2008, Menyhárt 2008).

Megállapítható, hogy keleten Gice után egy nyelvjárásziget van, Csocsom – Čučma 21-nyelvsziget, aztán Tornagörgő (Hrhov) 22-keleti, Jánok (Janík) 23-Hernád vidéki,

Magyarböd (Bidovce) 24 nyelvsziget, Nagyszalánc (Slanec) 25-abaúji öz-ő, Deregyő (Drahňov) 26-átmeneti, tehát keleti paletta igen változatos. Csábtól nyugat felé haladva nincs nagy nyelvjárásátfedés, mert Palást (Pláštovec)15 található, amely szintén Ipoly menti fajta palóc típus, valamint északnyugati és nyugati nyelvjárástípusba tartozó falvak vannak (vö: Menyhárt – Presinszky – Sándor 2008: 147 alapján). Pl. nyugati palóc pl.már lassan aligha mondható palócnak, mert nem annyira jellemző rá a, á tipikus realizációja (Menyhárt – Presinszky – Sándor 2008: 160).

Így kutatópontjaim ennek megfelelően a következőkbe tartoznak:

A 26 MNyA-s szlovákiai kutatópont közül 6-on gyűjtöttem: Nyugati-palóc Csáb, Keleti-palóc: Gice, Közép-palóc: Bolyk, Magyarhegyemeg, Zsip, Ludányhalászi.

2.3.Kutatási eredmények

A 2012-es dolgozatomban leírom (vö. Csikány 2012), hogy a hipotézisek igazolódtak, mert a középső–palóc beszélők két- és kettősnyelvűvé válnak, a szlovák államnyelv dominanciája következtében. Nyelvhasználatukra hatással van a magyar köznyelv is. Az adatközlők nyelvjárási attitűdje negatívabb lett, az adatközlők a köznyelvi formát tartják „szebbnek és értékesebbnek”.

A beszélők nyelvjárása az MNyA adatához képest változott, főleg a szókincs tekintetében, ahol az archaikus szavak kihaltak, vagy ritka használatúak lettek. Az alaktani és hangtani sajátosságokban a köznyelv hatása miatt a korábbiakhoz képest vannak módosulások, de a kutatópontok nagyrészt őrzik nyelvjárásiasságukat. A legidősebb generáció nyelvhasználatát tekintve a legarchaikusabb, a középkorosztály még „palócosan beszél” és ismeri a táji jellegű szavakat és de a neologizmusokat is, s a fiatal korosztály nyelvhasználatából ezek kiveszőben vannak.

Magánhangzók rendszere: A közép-palóc fonémarendszer ma is 8:8-as. A nyugati-palóc fonémarendszere 8:7-es, a hosszú *ē* ma már ritkán megjelenő fonéma: *ēmēgy*. A keleti-palóc fonémaállománya 8:7-es, megvan a zárt *ĕ*, de hiányzik az *ē*. Az e-*ĕ* ellentét hiányzik, ebből következik, hogy az egységes e fonéma zártsági foka igen erős, változatai között akár középső nyelvállású *ĕ* ~ *ĕ̃* *ĕ̃* is lehet.

Hangtani változások: A nyugati-, közép-, keleti-palóc nyelvjárásokat még mindig jellemzi a nyelvjárási *á* és *ā* és a zárt *ĕ* is. Ludányhalásziban (magyarországi kontrollesoport) is, de ott már csak az általános műveltségű adatközlők kiejtésében figyelhető meg. Bolykon, a közép-palócnak egy-két fiatal diák kiejtésében is a köznyelvi *a*, *á* ejtése is megfigyelhető, mert kódot

váltak. A zárt *ē*: *kēz*, *hēt*, *jēg* már kihalóban van általános. Az *-í*-zés még jellemzi a kutatópontokat: *kelis*, *penisz*. A palóc a legillabiálisabb nyelvjárástípus, sok benne az illabiális *i*-zés: *kilső*, *siket*. Az *l*, *r*, *j* előtt a rövid magánhangzó jellemző: *tehen*, *vereb* főleg az idősebb és általános műveltségű adatközlőknél. Fiatalok is használják familiáris helyzetben. Diftongusok már csak Zsipen és Gicén jelennek meg.

Ami a mássalhangzókat illeti: a köznyelvvvel megegyezik az ejtésük. Kivétel az *ly*, amely mindhárom kutatóponton megjelenik. Gicén is, a keleti-palócban: *lyuk*, *mosolyog*, *vőfély* lexémákban. Ez nem volt jellemző a kutatópontra, most is csak két idősebb adatközlőnél jelenik meg, aki oda ment férjhez és a másik katona volt máshol. Gicén az *l*-ezés gyakoribb: *jászol*. Jellemző továbbá, hogy az *l* kiesése miatt az időtartam nyúlik: pl. *kódús*, *kócsot* lexémákban. A szótagzáró *l* szó belsejébe kiesnek: *kóbász*, *nyóc*, *ódal*, *ződ*, *bőcső*, *kőcsön*. A zöngétlen *h* hasonul: *mēhhál*, de csak a közép-palóc kutatópontokon. A *meg* igekötő *g*-je mindenhol hasonul: *mejjelőli*, *mevverem*. Minden kutatópontra jellemző a palatalizáció: *ribizlyi*, *térgy*, *gyijó*, de a depalatalizáció is általános: *pendel*, *váló*, *luk*. A hangátvetés és a hangkivetés általános: *comb/bonc*, *csälän/csäñäl*, valamint az *rj* helyén *rny*: *bornyú*, *värnyú* jelenik meg. Gicén továbbra is rövidül a mássalhangzó, ez nagyon általános: *könyű*, *lőtem*, *inām*, *vának*.

Ludányhalásziiban kihalóban van az *i*-zés, elvéve találunk erre példát: már nincs *gígá*, *hetenkint*, viszont a múltban nem volt hangsúlytalan helyzetben zárt *i*-zés: *kikiny*, ma viszont van. Volt nyílt *e*-zés: *gédó*, *gēdá*, ma nincs meg.

Alaktani változások: Az igetövek esetében hangzók cserélődnek fel: *sepersz*: *sepresz*, *söpresz* alakokban. Kivétel Ludányhalászi. Az *evett*, *ivott* igéknél sajátos tőtani változás jelenik meg: *ett*, *itt* alakokban minden kutatóponton. Gicén a rövid mássalhangzós formában is: *et*, *it*. A köznyelvi *jön* igének a nyelvjárásban *győ-*, *gyü-* a töve: *gyön*, *gyün*, *gyönnek*, *gyünnek*. Zsip és Ludányhalászi, de Csáb és Őrzi az *ikes* igék *-ik* teljes toldalékhányát: *gyónik*: *gyón*, valamint Bolyk a *gyovon*, iktelen változatot. Az egyszótagú *-t* végű ige múlt idejű alakjának egy része mássalhangzó többlől, tővéghangzó nélkül képződik: *ütötte*: *ütte*. Az *meg* igekötő *m*-je hasonul az igéhez: *memmoszdik*, *memmoszgyik*, *memmosakodik*. Magyarhegyemen, Ludányhalásziiban ez nem volt és ma sem jellemző, Bolykon, Zsipen volt és ma is van.

Névszótövek esetében: a hangzóhiányos, mássalhangzóra végződő tövek estében nincs változás: *selyem*: *selymet*, *bokor*: *bokrok*, *tücsök*: *töcsök* alakok jelennek meg, de a többelseji időtartamot váltakoztató, egyszótagúaknál van: *húszat*: *huszat*, *húszas*: *huszas*, *húgom*: *hugom*

jelenik meg. A *szekér*, *szekér* típusú névszótövekben gyakori az *e*-s megfelelés: nominatívusban: *szeke*, *level*, *tehen*, *kerek*, *eger*, *vereb*, *hetfő* és *szeke*, *szeke*, de már visszaszorulóban van, párhuzamosan él a köznyelvi formával. A tövégi időtartamot váltakoztató névszókban: az *-ért*, *-ig*, *-é* toldalékok nem nyúlnak meg: *fájé* 'fáért', *apjéé*, 'apjéé', *fájig* 'fáig'. A hangszint és időtartamot váltakoztató névszótövek esetében: *erdeje*: *erdeje*, *erdője*, *erdőji* alakok jelennek meg. A *v*-s változatú, időtartamot váltakoztató névszótöveknél palóc vidéken megmarad a hosszú magánhangzó: *füvet*: *füvet*, *bajusza*: *bajúsza*.

Képzők esetében: Igeképzők: Bolykon *megpenészedik*: *meppenészegyik*. Ludányhalásziiban elvélve fordul már csak elő *kiherélyik*: *kiherélyik* lexémában. A *-kod*, *-ked*, *-köd* cselekvő, gyakorító deverbális verbunkképző helyett: *-dos*, *-des*, *-dös* van: *kápkod*: *kápdos*.

Névszóképzők: kevés a különbség a köznyelvhez viszonyítva. A főnévi ige képzők alakjai változnak: *hívni*: *hínyi*, *inni*: *innyi*, *innyá*, Ludányhalásziiban már nem jelenik meg s Gicén sem, de ott nem is volt. A *-cska*, *-cske*, *-ka*, *-ke* képzőket szeretik a kutatópontokon: *kenyérke*, *borocska*. A *-tal*, *-tel* fosztóképző *sótlán* az MNYA gyűjtése idején, ma *sótlán*. Zsipen még *sájtálán* is. A számnévképző *-dik*: *mäsogyik*, *härmágyik* is előfordul idősebbeknél, akik több palatalizált alakot használnak.

Ragozási jellegzetességek: Igeragozás: *ikes* ragozás: *eszik*, *fekszik*, nincs különbség a köznyelvhez képest. Elvélve találunk példát az *-ik* hiányára: *gyónik* igében: *gyón*, *gyovon* formában. Ez viszont elterjedt a kutatópontokon, kivéve Magyarhegyemen. Bolykon még: *gyovonik* is megjelenik. A kijelentő módú E/1.sz-ben a *-k* rag a jellemző: *alszom*: *alszok*, *iszom*: *iszok*, *enném* (alanyi): *ennék*. Minden kutatópontra érvényes. Nagyon ritka, amikor valaki ne ismerné a köznyelvi formát, pl.Ludányhalásziiban. A feltételes mód E/1.sz-ben a *-ná* megjelenése, nákozást idéz elő: *innám* (alanyi): *innäk*, *innék*, *enném* (alanyi): *ennék*. Minden kutatópontra, Ludányhalásziiban is. A felszólító mód E/1.sz-ben: *aludjam*: *aluggyäk*, és 3. sz. *aludjék*: *aluggyon*, *aluggyék* formákban jelenik meg. Ludányhalásziiban ismerik páran a köznyelvi formát is. A 3. személyű *-n* igerag a *megy*: *megyen* igében általánosan jelen van. A *megyek*: *menek* is jellemző a kutatópontokon. A kijelentő módú, jelen idejű tárgyas ragozású igékben a T/1. sz-ben: *-uk*, *-ük* igerag használatos: *fogjuk*: *foguk*, *akarjuk*: *akärük*, *nyomjuk*: *nyomuk*. A palócban szilárdan megvolt és ma is megvan. A köznyelvben is terjed az ún. suksökölés, a felszólító módú alakok használata kijelentő módú tárgyas ragozásban: *tanítsa*: *tániccsá*. Névszóragozás: a *-hoz*, *-hez*, *-höz* háromalakú *-ho*, *-he*, *-hő* alakban is: *az asztalhoz*:

asztálho, székhez: széke, székhő, a tűzhöz: tűzhő. A köznyelvi formák a nyelvjárási elemekkel párhuzamosan élnek a kutatópontokon. A *-val, -vel* v-je nem hasonul mindig: *lábbal: lábval, lábbál, kézzel: kézvel, kézzel.* Használata a beszélő iskolázottságától függ. Az inessivus *-ban, -ben* ragja helyett a *hol* kérdésre *-ba, -be* szerepel: *házban: házba, kertben: kertbe, kerbe.* Több esetben, minden kutatóponton a *t* fonéma nélkül is. A *-ból, -ből, -ról, ről-től, -től* ragokban kiesik az *l*: az *asztalról: ásztárró, kertből: kertbő.* A *-nál, -nél* esetében kiesik a szótagzáró *l*: *Sándoréknál: Sándoréknā, bírónál: bírónā.* A családi helyhatározóragok a *-nott, -nól, -ni* a köznyelvben már ismeretlenek. A *-ni, -nyi* az 'ékhöz' jelentésben még megvan Bolykon: *Sāndornyi*, Magyarhegymegen: *bírónyi*, Zsipen: *Sāndornyi, Erzsinyi.* Ludányhalászáiban nem volt s ma sem jelent meg. A *-nott* 'éknál' jelentésben *-nott, -nett, -nött* háromalakú volt, régen, de csak Zsipen volt meg: *Ferinett.* Ma már itt sincs és máshol sem. A *nól, nól* 'éktől' jelentésben: ma már kihalt, régen is csak Zsipen volt: *Sāndornó.* A birtokos személyjelezés az egyes számú birtok esetén csak T/3.sz-ben tér a köznyelvi normától. Háromalakú realizációja: *-ok, -ek, -ök -jok, -jek, -jök* relazációjú: *házok, örömök* 'örömük', *kecskéjek, disznójok.* Ma már Bolykon és Ludányhalászáiban nem hallani, régen még megvolt. T/1.-ben az *-unk/-ünk* helyén *-ónk/-őnk* áll: *mádárónk, kertőnk,* Ludányhalászáiban, Csábon nem volt és ma sincs, Bolykon volt, de ma nincs. A többes számú birtok kifejezése egyes számmal történik: *disznóitok: disznótok, ökreitek: ökrötök.* A kontextusból lehet tudni, hogy miről is van szó. A birtokos E/3. alakja az *-i, -ji* a középső és keleti palóca jellemző: *veji, bőri, füli,* de Csábra ma sem. Még Ludányhalászáiban is élnek ezek a formák. A birtokos T/1. sz. alakja *-ónk, -őnk: madarónk,* Ludáhalászáiban, Bolykon volt ma nincs, Gicén még ma is néhányan őrzik. Melléknévfokozás: a *leg-* szócska helyett régen *-let: letsebb* 'legszebb'. Ma már sehol sem hallani.